

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra pedagogiky

Bakalářská práce

VÝCHOVA K HLUBŠÍMU VNÍMÁNÍ NÁRODNÍ IDENTITY PROSTŘEDNICTVÍM
VÝTVARNÉ HRY (MLADŠÍ ŠKOLNÍ VĚK)

Vedoucí práce: Mgr. Irena Kovářová

Autor práce: Martina Machálková
Studijní obor: Pedagogika volného času
Forma studia: Prezenční

2012

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě (v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Teologickou fakultou) elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledky obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

Datum

Podpis studenta

Poděkování

Děkuji vedoucí své bakalářské práce Mgr. Ireně Kovářové za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce. Dále děkuji své rodině a příteli za podporu, trpělivost, pomoc a ochotu.

OBSAH

Úvod	6
1 Výchova	8
1.1 Výchova ve volném čase.....	9
1.1.1 Pedagogika volného času.....	9
1.1.2 Volný čas.....	11
1.1.3 Osobnost pedagoga volného času.....	12
1.1.4 Historický vývoj výchovy ve volném čase.....	12
1.2 Výchova ve volném čase a mladší školní věk.....	13
1.2.1 Funkce zájmové činnosti v mladším školním věku.....	13
1.2.2 Základní volnočasové instituce pro mladší školní věk.....	13
1.2.2.1 Školní družiny.....	13
1.2.2.2 Střediska pro volný čas dětí a mládeže	14
1.2.2.3 Preventivně výchovná péče, ústavní a ochranná výchova.....	15
1.2.2.4 Sdružování dětí a mládeže ve volném čase.....	16
1.2.2.5 Základní umělecké školy.....	16
1.3. Výchova ve škole.....	17
1.3.1 Škola a školní prostředí	17
2 Mladší školní věk	18
2.1 Tělesný vývoj.....	18
2.2 Vývoj základních schopností a dovedností.....	19
2.3 Socializace a emoční vývoj.....	19
2.4 Psychomotorický vývoj.....	20
3 Vnímání	21
4 Národ	22
4.1 Národní identita.....	23
4.2 Česká národní identita.....	23
4.3 Kultura a společnost.....	24
4.4 Zvyky a tradice.....	25
5 Výtvarná výchova	26
5.1 Specifika výtvarné výchovy.....	26
5.2 Dětský výtvarný projev.....	27

5.3 Dětská hra a její důležitost.....	28
5.3.1 Hry zaměřené na výtvarné tvoření.....	30
5.4 Výtvarná výchova zaměřená na vnímání národní identity.....	31
5.4.1 Hry zaměřené na vnímání národní identity.....	31
5.4.1.1 Kdo jsem?.....	32
5.4.1.2 Autoportrét.....	32
5.4.1.3 Otisky nožiček a ručiček.....	33
5.4.1.4 Krajina.....	34
5.4.1.5 Obrázky s pomocí podzimní přírody.....	34
5.4.1.6 Velikonoční kytička.....	35
5.4.1.7 Vánoční přáníčko.....	36
Závěr.....	37
Seznam použitých zdrojů.....	38
Monografie.....	38
Internetové zdroje.....	39
Abstrakt.....	40
Abstract.....	41

ÚVOD

Poznat zemi, ve které se člověk narodil a ve které žije, by mělo být samozřejmostí pro každého z nás. Lidé by se měli zajímat o historii, památky, přírodu i společnost což by v ideálním případě mělo být pro většinu z nich zábavou. Domnívám se, že je nezbytné děti od útlého věku seznamovat s nejdůležitějšími informacemi o své vlasti právě prostřednictvím jejich zájmových činností, jež je baví a lze je tak považovat i za nejsnazší „cestu“ k dosažení toho cíle. Zaměřila jsem se na výtvarnou výchovu, národ a národní identitu, a proto jsem si jako téma zvolila Výchova k hlubšímu vnímání národní identity prostřednictvím výtvarné hry a toto téma je zaměřené na mladší školní věk dětí, protože toto období je mi velmi blízké a jeví se mi jako velice zajímavé. V této práci se zaměřuji na výchovu dětí a pojmy volný čas, školu, výtvarné umění, hry a v neposlední řadě spojené s tématem národní identity.

Bohužel jsem v materiálech, které jsem prostudovala a využila k psaní této bakalářské práce, a které na závěr zde uvádím, nenašla spojení výtvarné výchovy a národní identity. Z čehož si vyvozuji, že se bohužel v dnešní době tomuto tématu moc iniciativy nevěnuje. Děti se příliš nezajímají se o společnost, ve které žijí, a k tomu vlastně přispívá i dnešní tak chaotická doba.

Cílem této práce je propojení výtvarné výchovy s poznáváním vlasti, ve které se člověk narodil. Pokusím se vysvětlit pojmy výchova, národ a národní identita a také v neposlední řadě se zaměřím na období mladšího školního věku.

Ve svojí práci bych chtěla ukázat, jak je důležité zajímat se o svojí národnost a kulturu, ve které člověk žije, a možnost toto vše poznávat pomocí výtvarné hry, která je pro děti mladšího školního věku blízká.

V úvodu této práce objasňuji výchovu ve volném čase i ve školním prostředí. Zde se chci zmínit i o pedagogovi volného času, který má své místo a svou funkci ve výchově ve volném čase dětí a mládeže. Dále popíšu některé volnočasové instituce, ve kterých se zaměřují na výchovu dětí a kde se děti mohou zabývat ve výtvarném umění a zdokonalovat se v něm. Chci se zde i zmínit o historickém vývoji výchovy volného času, protože i ta je důležitá, jelikož vše se z něčeho vyvinulo.

Druhá kapitola je zaměřena na období mladšího školního věku - jeho tělesný a psychomotorický vývoj, dále vývoj základních schopností, dovedností a také socializace i emoční vývoj.

Ve třetí kapitole se zmiňuji o vnímání z psychologického hlediska. Toto téma je zaměřené na vnímání národní identity, proto je důležité si i pojem vnímání dobře vysvětlit.

V další kapitole se zabývám pojmem národ a s ním spojené národní identity, zaměřím se i na českou národní identitu. Důležitá v této kapitole je i kultura, společnost, zvyky a tradice, které by si děti měly osvojovat a zároveň se dozvídat i o jejich vzniku a dodržování.

Poslední kapitola je zaměřena na výtvarnou výchovu, specifika výtvarné výchovy a hry pro děti mladšího školního věku a náměty pro hry zaměřené na vnímání národní identity.

Práce je rozdělena do pěti kapitol a ty jsou dále rozčleněny do dalších podkapitol. Hlavní kapitoly jsou tyto:

1. Výchova
2. Mladší školní věk
3. Vnímání
4. Národ
5. Výtvarná výchova

První kapitola je rozdělena na tři podkapitoly, kde budu porovnávat výchovu ve volném čase i ve škole. Druhá kapitola se také dále dělí na podkapitoly, jež popisují tělesný, psychomotorický vývoj, dále socializaci, emoční vývoj a také vývoj základních schopností a dovedností zaměřených na období mladšího školního věku. Ve třetí kapitole se zmiňuji o vnímání z psychologického hlediska. Stěžejním tématem této bakalářské práce je národ a národní identita, o níž píší ve čtvrté kapitole. Zde je podkapitola jmenující se Zvyky a tradice, které by měly děti určitě znát a orientovat se v nich. Poslední kapitola je zaměřená celkově na výtvarný projev a poslední část této kapitoly je věnována výtvarným hrám na vnímání národní identity.

Základní zdroje, o které se opírám ve své bakalářské práci, jsou uvedeny v Seznamu použitých zdrojů na konci této práce.

1. VÝCHOVA

„Výchova jako antropologická záležitost se celoživotně týká všech lidí. Je to dynamický proces vědomé a řízené socializace a zahrnuje všechny činnosti, které člověka utvářejí pro život v konkrétní společnosti. Důležité je, aby člověk byl schopen přenést získané poznatky a dovednosti do jednání, aby každodenně zvládal přiměřeně životní realitu.“¹

Vztahy jsou pro výchovu nejdůležitější a to jak mezi vychovateli, tak i mezi vychovávanými. Výchova též ovlivňuje morální i ekonomickou strukturu společnosti. Člověk se stále vychovává, a proto je lze výchovu považovat za nedílnou součást lidského života.

Mezi institucionální a funkcionální formy výchovy patří vliv společnosti na výchovu. Podílejí se na ní školské zařízení, mimoškolské výchovně-vzdělávací instituce, společenské organizace a kulturní zařízení. Samozřejmostí, že velký vliv výchovu má i rodina a sebevýchova.

Výchova může být přímá (intencionální) a nepřímá (funkcionální). Do přímé výchovy patří působení pedagogika na jedince. Do nepřímé výchovy patří ovlivňování osobnosti vhodně adaptovaným prostředím.

Ve výchově se odráží znaky dané společnosti, a proto se současně připravuje jedinec pro další rozvoj dané společnosti.

V pedagogickém slovníku se píše o výchově, že je to: „Proces záměrného působení na → osobnost člověka s cílem dosáhnout pozitivních změn v jejím vývoji. Různá pojetí výchovy byla ovlivněna sociokulturními podmínkami, odlišnými koncepcemi pojetí člověka, akcentací jednotlivých jednotlivých stránek výchovného procesu.“²

„Účinnost výchovy je závislá na míře interiorizace výchovných vlivů vychovávaným jedincem. K té dochází, je-li jedinec otevřen pedagogickému působení,

¹ KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V.: *Člověk, prostředí, výchova*, Paido, Brno 2001, str. 56

² PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J.: *Pedagogický slovník*, Portál, Praha 1998, str. 286

odpovídá-li jeho zkušenosti, vytvoří-li se v jeho vědomí potřeba zdokonalovat se, stát se subjektem vlastního utváření. Neúčinnost čistě verbálního působení je nahrazována účinnější organizací zkušenosti vychovávaného. Z moderního hlediska je proto výchova především procesem záměrného a cílevědomého vytváření a ovlivňování podmínek umožňujících optimální rozvoj každého jedince v souladu s individuálními dispozicemi a stimuluje jeho vlastní snahu stát se s autentickou, vnitřně integrovanou a socializovanou osobností.“³

1.1 VÝCHOVA VE VOLNÉM ČASE

„Kvalita prožívání životního času člověka se dostává do popředí zájmu. V procesu demokratizace a humanizace sociálních vztahů zákonitě narůstá význam mezilidských vztahů v mimopracovním čase. Volný čas již nepředstavuje jen prostor pro relaxaci a oddech, ale složitý dynamický systém širokého dosahu.“⁴

Je velice důležité vytvářet takové podmínky pro volnočasové aktivity, aby pro děti a mládež byly zajímavé, aby se v této dané činnosti zdokonalovaly a s velkým zájmem se k ní vracely. Nemělo by se stát, že je nebudou bavit a nebudou ji dělat z donucení. Pro velký zájem o volnočasové aktivity již nenaleznou čas na potulování po ulicích a díky tomu se sníží i kriminalita, konzumace drog a nepříznivé chování mezi dětmi a mládeží.

„Jedná se především o rozvoj tvůrčích kulturních a sportovních aktivit přinášejících pozitivní prožitky a utlumení konzumních aktivit.“⁵

1.1.1 PEDAGOGIKA VOLNÉHO ČASU

Pedagogický slovník uvádí následující definici pedagogiky volného času:

„Disciplína pedagogiky, zaměřená na výchovné a vzdělávací prostředky, napomáhající autonomnímu a smysluplnému využívání → volného času dětí, dospívajících i dospělých; v mnoha zemích zároveň studijní obor. Nabývá na významu díky některým protikladným jevům: roste množství volného času jako času, se kterým může člověk

³ PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J.: *Pedagogický slovník*, Portál, Praha 1998, str. 286.

⁴ KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V.: *Člověk, prostředí, výchova*, Paido, Brno 2001, str. 164.

⁵ KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V.: *Člověk, prostředí, výchova*, Paido, Brno 2001, str.164.

nakládat podle své vůle, a zároveň se tento prostor tzv. průmysl volného času a hromadné sdělovací prostředky snaží využít pro různé formy manipulace, zbavující ho právě jeho charakteristického znaku – svobodného využívání; roste výskyt nežádoucích forem chování (agrese, delikvence, zneužívání návykových látek), způsobených nudou („vakuum“) ve volném čase; relativně častý je i chorobný návyk na práci a únik před volným časem (workaholismus) aj. Důraz ve využívání volného času se postupně přesouval od funkcí odpočinkových přes orientované na spotřebu k orientovaným na zážitky (prožitky). Za hlavní principy současné pedagogiky volného času se považují (Opaschowski): 1. autonomie činnosti, uvědomělý výběr subjektu, pohled na volný čas jako prostředek rozvoje osobnosti, upevňování zdraví, volný čas jako výzva a úkol osobnosti; 2. Aktivita subjektu, překonání pasivní konzumace, rozvoj kreativity; 3. orientace na sociální kontakt, společné prožívání volného času s rodinou a přáteli; 4. spontaneita, uvolněnost, otevřenost pro nové; 5. zábava, radost, požitky z činnosti; 6. uvolnění, odreagování, prostor pro znovunalezení smyslu. Významnou metodou práce současné pedagogiky volného času je → animace → výchova pro volný čas.“⁶

„Pedagogika volného času se zabývá:

1. obsahem, formami a prostředky edukačních aktivit pro kultivaci individuálně a společensky prospěšného trávení volného času u dětí a mládeže;
2. činností školských a jiných zařízení, která zabezpečují edukaci ve volném čase;
3. teorií a výzkumem toho jak současná mládež (resp. i jiné skupiny populace) tráví volný čas v podmínkách soudobého stavu společnosti.“⁷

„Pedagogika volného času se zabývá významnou součástí života dětí, mládeže a dospělých. Jak už u názvu vyplývá, tato významná součást života je právě volný čas, tedy čas, který nám zbývá po splnění povinností. Je to oblast naší svobodné volby zahrnující činnosti, které vykonáváme rádi, dobrovolně a které nám přinášejí radost a uspokojení.“⁸

⁶ PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J.: *Pedagogický slovník*, Portál, Praha 1998, str. 170

⁷ PRŮCHA, J.: *Přehled pedagogiky*, Portál, Praha 2006, str. 92-93.

⁸ PÁVKOVÁ, J. et al. *Pedagogika volného času: Teorie, praxe a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času*. 3. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2002.

1.1.2 VOLNÝ ČAS

Pojem volný čas má mnoho definic. V každé knize, odborném časopisu a jiné publikaci se tento výraz vyjadřuje různě.

„Volný čas je možno chápat jako opak doby nutné práce a povinností a doby nutné k reprodukci sil. Je to doba, kdy si své činnosti můžeme svobodně vybrat, děláme je dobrovolně a rádi, přináší nám pocit uspokojení a uvolnění.“⁹

Mnoho lidí si myslí, že volný čas mládeže mají zabezpečit rodiče. Na jednu stranu je to do jisté míry pravda. Každý rodič by měl vědět, co jeho potomek dělá ve volném čase, jak ho tráví a čím se zajímá. Ale také celkově společnost by měla podporovat volnočasové aktivity, tak abychom nepotkávali děti a mládež, jak se potuluje ulicemi bez cíle, měla by mít zájem také i o volný čas dětí a mládeže a nejen o výchovu a vzdělávání ve školách.

Je důležité, zda společnost investuje dost finančních prostředků do institucí volného času, tímto se zabývá ekonomické hledisko. „Při zájmových činnostech mohou lidé získávat nové vědomosti, které lze uplatnit i v profesi nebo při rekvalifikaci. O úrovni společnosti svědčí i to, kolik prostředků jsou lidé schopni a ochotni věnovat pro využívání volného času. Krácení prostředků investovaných do této oblasti je neprozíravé, náklady se bohatě vrátí v budoucnosti.“¹⁰

Volný čas můžeme rozdělit dále do dalších hledisek jako je sociologické, politické, zdravotně-hygienické, pedagogické a psychologické hledisko.

⁹ PÁVKOVÁ, J. et al. *Pedagogika volného času*, Praha: Portál, 2002, str.13

¹⁰ PÁVKOVÁ, J. et al. *Pedagogika volného času*, Praha: Portál, 2002. str.13

1.1.3 OSOBNOST PEDAGOGA VOLNÉHO ČASU

„Pedagog volného času je pedagogický pracovník, který pomáhá dětem, mládeži i dospělým k tomu, aby mohli využít potenciál svého volného času k rozvoji své osobnosti, k vytváření a prohlubování sociálních vazeb i k dobru celé společnosti.“
(KAPLÁNEK 2009: 17)

Být pedagogem volného času neznamena mít jenom odbornou kvalifikaci, ale také mít určité osobnostní předpoklady k této práci. Mezi osobnostní předpoklady patří kladný vztah k dětem i dospělým, být obdarován přirozenou autoritou, být aktivní, samozřejmostí je se v tomto oboru celý život vzdělávat se a zdokonalovat se, protože pedagogika jako věda se stále vyvíjí.

1.1.4 HISTORICKÝ VÝVOJ VÝCHOVY VE VOLNÉM ČASE

Do 19. století dávali lidé přednost svému volnému času před svým pracovním výdělkem. Na konci tohoto století se začíná vše měnit. „Naše vzdělání je chápáno jako právo na zaměstnání a náš volný čas jako regenerace pro další práci v zaměstnání.“¹¹

Už v dřívější době a to v průběhu 19. a 20. stol. si lidé uvědomovali, že pro děti je důležitá výchova i vzdělávání po jejich vyučování. Proto se v této době začala budovat různá volnočasová zařízení, kam děti docházely na různé pro ně zajímavé aktivity. Začal se probouzet velký zájem u dětí o výtvarné umění, tělesnou výchovu, přírodu a další aktivity. Vývoj volnočasové výchovy nebyl zrovna jednoduchý, než se dostal k dnešní podobě. Přispěly k tomu nejvíce obě světové války. Až po jejich skončení dochází k obnově a celkově k rozvoji všech volnočasových institucí.

¹¹ KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V.: *Člověk, prostředí, výchova*, Paido, Brno 2001, str.165

1.2 VÝCHOVA VE VOLNÉM ČASE A MLADŠÍ ŠKOLNÍ VĚK

Škola a povinnosti s ní spojené zabere dítěti více času, než bylo doposud zvyklé. Pak se snaží čas, který má pro sebe, co nejvíce využít. A teď je na společnosti, rodině a učitelích, jak pomohou dětem tento volný čas dobře využít.

1.2.1 FUNKCE ZÁJMOVÉ ČINNOSTI V MLADŠÍM ŠKOLNÍM VĚKU

Zájmová činnost přispívá k rozvoji jemné a hrubé motoriky, k síle a zručnosti, zdatnosti a celkově ke zlepšení zdravotního stavu jedince. Po psychické stránce se zlepšuje rozumový, citový a sociální rozvoj jedince.

1.2.2 ZÁKLADNÍ VOLNOČASOVÉ INSTITUCE PRO MLADŠÍ ŠKOLNÍ VĚK

„Výchova ve volném čase probíhá zpravidla v rámci určité instituce (zařízení, sdružení apod.) I když toto konstatování může působit samozřejmě, ne vždy se domýšlí, jak toto organizační zařazení, ovlivňuje práci vychovatele. Typ organizace definuje do určité míry cíle působení, možnosti spolupráce s dalšími odborníky, dobu a místo setkávání s dětmi atd.“¹²

1.2.2.1 ŠKOLNÍ DRUŽINY

„Školní družiny a školní kluby jsou základní formou výchovy mimo vyučování v průběhu školního roku a dle potřeby i o prázdninách. Školní družiny jsou určeny žákům 1.- 5. ročníků.“¹³

„Školní družiny mají předpoklady k pravidelnému a každodennímu pedagogickému ovlivňování volného času žáků, neboť vychovatelé:

- jsou žáky v každodenním styku;
- mohou působit na většinu žáků bez ohledu na sociální postavení rodiny;

¹² PÁVKOVÁ, J. et al. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál 2002. str.111.

¹³ PÁVKOVÁ, J. et al. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál 2002. str. 112.

- mají možnost pravidelného kontaktu s rodiči;
- pro své výchovné působení v době mimo vyučování mají vhodnou kvalifikaci;
- jsou členy pedagogické rady, spolupracují s vedením školy a ostatními pedagogy.¹⁴

„Ve školní družině se uskutečňují činnosti odpočinkové, rekreační, zájmové, sebeobslužné, veřejně prospěšné a příprava na vyučování.“¹⁵

Výtvarná výchova a hra se řadí do zájmové činnosti, během které pedagogové takto mohou s dětmi pracovat. „Činnosti zájmové pomáhají uspokojovat, kultivovat a rozvíjet rozmanité potřeby a zájmy žáků. Ve školních družinách se děti seznamují s obecně zaměřenými základními druhy zájmových činností.“¹⁶

„Podle novely školského zákona č. 190/1993 Sb. může školní družina zřizovat zájmové útvary (kroužky) i pro děti a další zájemce, nezapsané k pravidelné docházce do školní družiny. Tato činnost je poskytována za úplatu, která může být použita na odměnu vedoucím kroužků nebo na jiné neinvestiční náklady. Vedením kroužků mohou být pověřeni vychovatelé školních družin, zaměstnanci školy či jiné způsobilé osoby. O zřízení kroužku rozhoduje ředitel.“¹⁷

Pedagogický slovník vysvětluje školní družinu jako: „Školské výchovné zařízení pro výchovu mimo vyučování pro žáky 1. stupně základní školy, zvláštních, speciálních a pomocných škol.“¹⁸

1.2.2.2 STŘEDISKA PRO VOLNÝ ČAS DĚTÍ A MLÁDEŽE

„Středisky pro volný čas dětí a mládeže jsou domy dětí a mládeže a stanice zájmových činností. Domy dětí a mládeže jsou zřizovány jako jedna z možných forem středisek pro volný čas a dětí a mládeže ze zákona č. 76/1978 Sb., o školských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů. Jejich posláním je naplňovat rekreační a výchovně-vzdělávací

¹⁴ PÁVKOVÁ, J. et al. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál 2002. str. 113-114.

¹⁵ PÁVKOVÁ, J. et al. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál 2002. str. 114.

¹⁶ PÁVKOVÁ, J. et al. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál 2002. str. 114-115.

¹⁷ PÁVKOVÁ, J. et al. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál 2002. str. 117.

¹⁸ PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J.: *Pedagogický slovník*, Portál, Praha 1998, str. 248.

funkci širokou zájmovou působností. Jinou formou jsou stanice zájmových činností, které jsou specializované jen na konkrétní zájmové oblasti.“¹⁹

„V současné době se pohybuje počet těchto zařízení v ČR okolo tří set. Domy dětí a mládeže byly od svého začátku ustavovány jako státní zařízení na ovlivňování organizované zájmové činnosti dětí a mládeže v kroužcích. Měly snahu obsáhnout všechny zájmové oblasti, které byly rozděleny do skupin na společenskovední, estetickovýchovné, tělovýchovné a sportovní, turistické, technické, přírodovědné. Dále domy dětí a mládeže kromě organizování vlastní zájmové činnosti plnily i funkci metodickou pro zmíněné zájmové oblasti.“²⁰

1.2.2.3 PREVENTIVNĚ VÝCHOVNÁ PÉČE, ÚSTAVNÍ A OCHRANNÁ VÝCHOVA

„Důležitou úlohu při zmírňování a vyloučení negativních vlivů, jež jsou důsledkem selhávání rodinné výchovy, má preventivně výchovná péče, která spočívá v poskytování speciálně pedagogických a psychologických služeb dětem s rizikem poruch chování či již s rozvinutými projevy poruch chování a negativních jevů v sociálním vývoji.“²¹

„Střediska výchovné péče poskytují všestrannou preventivní speciálně pedagogickou péči a psychologickou pomoc dětem s rizikem či s projevy poruch chování a negativních jevů v sociálním vývoji a dětem propuštěným z ústavní výchovy při jejich integraci do společnosti.“²²

„Značný význam pro celkový rozvoj dítěte mají činnosti ve volném čase. Náplň volného času tvoří rozmanité druhy zájmových činností buď přímo v dětském domově, nebo v zájmových a sportovních organizacích. Zájmová činnost v těchto organizacích má své přednosti z hlediska navazování širších sociálních kontaktů a možnosti soustavněji a pod odborným vedením se věnovat určitému druhu zájmové činnosti. Volný čas je obohacován sportovními akcemi, výstavami výtvarných a rukodělných

¹⁹ PÁVKOVÁ, J. et al. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál 2002. str. 121.

²⁰ PÁVKOVÁ, J. et al. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál 2002. str. 122.

²¹ PÁVKOVÁ, J. et al. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál 2002. str. 134.

²² PÁVKOVÁ, J. et al. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál 2002. str. 134.

prací, účastí v národních i mezinárodních sportovních a uměleckých soutěžích.²³

Možnost realizace výtvarné činnosti v zařízeních pro preventivně výchovnou péči, ústavní a ochrannou výchovu je velkým kladem pro děti. Mohou se zdokonalovat v tom, co je baví a přitom se i vzdělávat, když se do této činnosti zapojí i hry s námětem národa a naší vlasti. To jim velice pomůže se začlenit do společnosti.

1.2.2.4 SDRUŽOVÁNÍ DĚTÍ A MLÁDEŽE VE VOLNÉM ČASE

„O volný čas dětí a mládeže pečují také sdružení, která si podle svého zaměření kladou různé cíle vzdělávacího, výchovného nebo rekreačního zaměření.“²⁴

Mezi hlavní sdružení dětí a mládeže ve volném čase patří např. Junák, Pionýr, Česká táborová unie, Duha, Hnutí Brontosaurus, YMCA. Další jsou různá občanská, sportovní a náboženská sdružení.

1.2.2.5 ZÁKLADNÍ UMĚLECKÉ ŠKOLY

„Škola, která poskytuje základy vzdělání v hudebních, tanečních, výtvarných a literárně-dramatických oborech a připravuje pro studium na konzervatoři a na středních a vysokých školách uměleckého zaměření. Organizuje studium pro žáky 1. stupně základní škol, 2. stupně základní školy, středních škol a pro dospělé.“²⁵

Nejvíce se zaměřují na oblast esteticko-výchovnou - např. výtvarná výchova, hudba, tanec a dramatická výchova.

Mezi další instituce, které se starají o výchovu dětí mladšího školního věku, patří organizace národnostních menšin, sdružení zdravotně postižených občanů, nízkoprahová zařízení pro děti a mládež a komerční subjekty, které se zajímají o výchovu dětí ve volném čase. Institucí, které se zabývají výchovou dětí a které jim nabízejí možnost výtvarné činnosti, je v celku velký výběr a děti mají možnost si

²³ PÁVKOVÁ, J. et al. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál 2002. str. 137.

²⁴ PÁVKOVÁ, J. et al. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál 2002. str. 141.

²⁵ PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J.: *Pedagogický slovník*, Portál, Praha 1998, str. 316.

vybrat, kam na svůj koníček mohou docházet. Uvedla jsem zde jen základní přehled zařízení, která mají zájem o volný čas dětí a mládeže.

1.3 VÝCHOVA VE ŠKOLE

Ve školním prostředí probíhá nejen vyučování předmětů jako je český jazyk, matematika, fyzika či jiný jazyky, ale taky tělesná, hudební, občanská, výtvarná výchova a další.

1.3.1 ŠKOLA A ŠKOLNÍ PROSTŘEDÍ

Základní škola je součástí výchovně vzdělávací soustavy České republiky.

„Škola je něco v životě jednotlivce a společnosti tak vysoce důležitého, že je o ní řeč neustále. Takřka každodenně se o škole píše a mluví, byť v různých souvislostech, ve sdělovacích prostředcích, stejně jako v rodinách, kde vyrůstají děti. Jenže jsou tu značné rozdíly podle toho, o který z řady významů výrazu „škola“ se jedná: škola jako budova, jako životní etapa strávená v této budově, jako skupina žáků a jejich učitelů, jako umělecký či vědecký směr atd. Slovníky uvádějí až 14 významů výrazu „škola“ používaných v různých kontextech.“²⁶

²⁶ PRŮCHA, J.: *Moderní pedagogika*. Portál, Praha, 2002. str. 388.

2. MLADŠÍ ŠKOLNÍ VĚK

Dobu, které říkáme mladší školní věk, označujeme od šesti až sedmi let věku dítěte, kdy nastupuje povinnou školní docházku, do jedenácti až dvanácti let věku dítěte, kdy končí první stupeň základní školy a objevuje se pohlavní dospívání, které je spojené s psychickými projevy.

S nástupem dítěte do školy začíná pro něj úplně něco nového a znamená pro něj radikální životní změnu - nové období pro jeho další život. Většina dětí se na toto období velice těší, protože je čeká něco pro ně ještě neznámého. V tomto věku začíná školní docházka. Vědí, že se budou učit nové a zajímavé věci a poznávat nové spolužáky a učitele. Vchází do nového kolektivu lidí a seznamují se mezi sebou. Učí se smysl pro povinnost a zvyšuje se nárok na kázeň, schopnost odložit uspokojení okamžitých potřeb na jinou dobu. Nyní, kdy jsou častěji ve společnosti svých vrstevníků, se učí více spolupracovat, než pracovat jen sám za sebe. Různé hry, soutěže a kolektivní práce jim k tomu pomáhají.

Psychologicky je toto období také charakterizováno jako „období střízlivého realizmu“.

2.1 TĚLESNÝ VÝVOJ

Pro toto období se v psychoanalýze užívá pojem latence. Podle Freuda jde o dobu, kdy se sexualita projevuje jen slabě a dítě se méně mění v oblasti tělesného vývoje.

Po nástupu do školy je růst těla ještě zrychlený a zpomalí se okolo osmého věku dítěte. Jejich postava povyroste asi tak o 2-3 cm za rok. Dívka je přibližně o centimetr vyšší a o půl kilogramu těžší než chlapec. Dětem začínají vypadávat první takzvané mléčné zuby a začíná jim růst druhý chrup a přitom se mění i tvar spodní části obličeje a rty. Obličej se postupně přibližuje dospělejší podobě.

Je zde také rozdíl v dýchání, u chlapců převažuje hrudní dýchání, naopak u

dívek břišní dýchání.

Mozek se stále vyvíjí, ale po čase se jeho růst výrazně zpomalí. Ve věku deseti let dítěte je téměř plně vyvinut.

V pohybu jsou už obratné, proto je sport pro ně zábavou - mnohdy větší než teoretické školní předměty.

U obou pohlaví vzrůstá síla a zdokonalování se v hrubé motorice.

2.2 VÝVOJ ZÁKLADNÍCH SCHOPNOSTÍ A DOVEDNOSTÍ

Díky škole, která nutí děti pracovat a učit se myslet, se velkou rychlostí vyvíjí rozum dětí. Učí se číst, psát a počítat. Děti si více pamatují, uvažují složitěji a lépe logicky smýšlejí. Rozvíjí se vnímavost, pozornost a představivost. Ve své řeči se čím dál tím rychleji zdokonalují. Zvyšuje se jejich slovní zásoba, rozumí také více slovům a slovním spojením. Mezi velký vývojový posun patří naučit se číst, poté se dítěti otevírá brána k informacím v knihách. Nyní už můžou číst literaturu, která je pro ně zajímavá a díky níž se i více vzdělávají a získávají více informací.

2.3 SOCIALIZACE A EMOČNÍ VÝVOJ

I když je vzájemný citový vztah mezi rodiči a dítětem v tomto věku důležitý, postupně se začínají odpoutávat od rodičů a začleňují se do skupiny především svých vrstevníků.

„Vstupem do školy postoupí začleňování dítěte do lidského společenství velmi výrazně. Významnými osobami, podle nichž se dítě učí modelovat své vlastní způsoby chování, nejsou už pouze rodiče, ale přistupují k nim stále více učitelé a spolužáci. Své jednání dítě v mladším školním věku začíná také lépe samostatně kontrolovat: učí se postupně jednat podle určitých pravidel i v nepřítomnosti dospělé autority, i když tato pravidla jsou zatím jednoduchá a konkrétní.“²⁷

²⁷ LANGMEIER, J., LANGMEIER, M., KREJČÍŘOVÁ, D.: *Vývojová psychologie s úvodem do vývojové neurofyzologie*, H&H, Praha 1998, str. 85

2.4 PSYCHOMOTORICKÝ VÝVOJ

V období mladšího školního věku se motorický vývoj téměř zklidňuje, pohyby jsou rychlejší a lépe koordinované. Zlepšuje se jak hrubá tak i jemná motorika. V tomto období je vhodné začít sportovat, jelikož dítěti se zvyšuje všeobecná aktivita a to i v pohybu. Největší význam zde má rozvoj pozornosti. Osvojují si psaní, čtení a počítání, vytváří si vztahy a to nejen s vrstevníky, ale i s učiteli, získávají i určitou osobní nezávislost, umí lépe řešit problémy a utváří si postoj nejen k sobě, ale i k druhým.

3. VNÍMÁNÍ

Vnímání je vlastnost, která patří do psychického procesu. „Smyslově dané vlastnosti objektů, jako jsou např. jejich tvar, velikost, barva a vztahy mezi nimi, jako je např. jejich vzdálenost a poloha, jejich pohyb, jakož i takové děje jako jsou zvuky či pachy poznáváme prostřednictvím vnímání. Tak můžeme pojem vnímání vymezit jako smysly zprostředkované poznávání objektů (věcí, dějů atd.), jejich vlastností a vztahů mezi nimi.“²⁸

Pedagogický slovník popisuje vnímání takto:

„Proces získávání a zpracování podnětů, informací, které neustále přicházejí jak z okolního světa, tak z vnitřního světa daného člověka. Skládá se z procesů typu: recipování podnětů, porovnávání s dosavadní zkušeností, udělení významu, redukování (filtrování) podnětů, kódování informací, volba reagování, uskutečnění reakce. Vnímání není jen záležitost smyslů, ale také kognitivních a motivačních procesů, vlivu sociálního prostředí, výcviku. Teorie vnímání se opírá o různé disciplíny (psychofyzika, tvarová psychologie, psychologie osobnosti, informační psychologie, sociální psychologie, sociální psychologie aj.).“²⁹

„Naše vnímání je nepřetržitým selektivním procesem. Z více nebo méně nejednoznačně organizovaných podnětů smyslových orgánů dochází pomocí jistých procesů k výběru. Tento selekční proces – tzn. na speciálních potřebách vnímajícího.“³⁰

„Že je vnímání také kulturně závislou veličinou, se ukázalo při různých výzkumech primitivních kmenů. Jejich příslušníci podléhají podstatně silněji optickým klamům než srovnávací skupiny.“³¹

²⁸ NAKONEČNÝ, M.: *Obecná psychologie*, Jihočeská univerzita, České Budějovice 2006, str. 50

²⁹ PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J.: *Pedagogický slovník*, Portál, Praha 1998, str. 282

³⁰ FÜRST, M.: *Psychologie*, Votobia, Olomouc 1997, str. 60.

³¹ FÜRST, M.: *Psychologie*, Votobia, Olomouc 1997, str. 60.

4. NÁROD

„Národ může být zdravý tam,
kde jsou zdravé zákony lidu.“

PUBLILIUS SYRUS

Pojem národ je pojem nejednoznačný, jelikož na celém světě v mnoha zemích je chápán rozdílně. Latinsky se označuje jako *natio*. Národ jako takový je chápán v historii jako něco nového. Starověk tento pojem neznal.

Příslušnost k národu je dána narozením, společnou kulturou, jazykem, historií, původem předků a zemí, ve které daný člověk žije. Národnost si může jedinec změnit v průběhu života, když žije v jiném prostředí, než se narodil.

„Tak jako rodina je i národ podmínkou existence. Jako rodina není tvořena autonomními jedinci, ale lidmi, kteří se zrodili jako součást rodiny, stejně tak i národ není tvořen autonomními jednotlivci, ale lidmi, kteří se zrodili pouze jako součást národa.“³²

Za hlavní znak národa se považuje společný jazyk a podle toho jak jsou si jazyky podobné se ukazuje které národy jsou si příbuzné a mají třeba společnou historii - jako například Češi a Slezané či Rakušané a Němci a další. Za další znaky se považují i společné zvyky a tradice. Bohužel dnešní dobou a vlivem moderní společnosti se na některé zvyky a tradice čím dál tím více zapomíná a upadá význam, jaký dříve měly. Dále jsem se dočetla v materiálech k tomuto tématu, že za znak národa je také považován stát, ale když jsem se více zamyslela, nemohu s tím zcela souhlasit. V každém státě může žít více národů společně, jak z praxe víme, skutečně tomu tak je. Stát a národ jsou rozhodně dva rozdílné pojmy.

³² HOLÝ, L.: *Malý český člověk a velký český národ*, Slon, Praha 2001, str. 64

4.1 NÁRODNÍ IDENTITA

Národní identita je primární a je odvozována od přináležitosti k národu. Jazyk, historie, území a sebeuvědomění jsou jen některé předpoklady k vnímání národní identity. To, že člověk někam patří, že žije v nějaké společnosti, ve které se mu žije dobře, znamená, že vnímá svoji národní identitu.

„Vznikající identita přemostňuje ta stadia dětství, kdy fyzické já a rodičovské symboly nabývají svých kulturních konotací, a překlenuje tu fázi rané dospělosti, v níž se objevuje množství sociálních rolí, které ve skutečnosti na jedince stále více útočí.“³³

4.2 ČESKÁ NÁRODNÍ IDENTITA

„Když lidé hovoří o tom, co znamená být Čechem, zmiňují tři kritéria: narodit se v Čechách, mít češtinu za mateřský jazyk a mít české rodiče.“³⁴

Je opravdu důležité se narodit v Čechách, mít češtinu za mateřský jazyk a mít české rodiče proto, abych byla Čechem? Myslím si, že tato kritéria nejsou pravdivá. Američané, Slováci nebo Romové, kteří se narodí v naší republice, nemusí sami sebe nutně považovat za Čechy. Pak také každé narozené dítě na území České republiky nemá oba rodiče Čechy. Jako další situaci, pak můžeme uvést, že se narodí dítě rodičům Čechům v jiné zemi. Jaká jsou vlastně kritéria proto být Čechem?

Být Čechem spočívá v tom, kde se člověk narodí, v čem je vychovávaný a v jakém žije prostředí.

„Člověk se učí od své matky mluvit česky, od rodičů se seznamuje se zvyky, s tradicemi, získává lásku ke své zemi, a tak se stává „pravým Čechem“.“³⁵

„Tak jako každá jiná kultura, ani česká kultura není izolována od ostatních. Češi se

³³ ERIKSON, H. E.: *Dětství a společnost*, Argo, Praha 2002, str. 213

³⁴ HOLÝ, L.: *Malý český člověk a velký český národ*, Slon, Praha 2001, str. 63

³⁵ HOLÝ, L.: *Malý český člověk a velký český národ*, Slon, Praha 2001, str. 64

neustále srovnávají s ostatními a česká kultura přijímá nové ideje a hodnoty z jiných kultur. Tento proces je nicméně vysoce selektivní a opět v něm nacházíme opozici mezi přirozeně daným a vědomě vytvořeným, která je měřítkem pro přijetí nebo odmítnutí nových trendů. V uplynulých desetiletích se na Západě objevily dva důležité směry, a to ekologické a feministické hnutí, a oba měly markantně odlišný vliv na českou kulturu.³⁶

4.3 KULTURA A SPOLEČNOST

Pojem kultura se používá každodenně, každý tento termín zná. Patří sem hudba, divadlo, architektura a vše, v čem se ukazuje lidská tvořivost a kreativita.

„Sociologové vnímají kulturu jako daleko širší pojem, zahrnující sociální zvyklosti určité komunity, její zákony, obyčeje, tradice a zvyky.“³⁷

„Každý člověk je ovlivněn různými kulturními prostředími, ve kterých se pohyboval, vyrůstal, pracoval nebo studoval. V průběhu procesu socializace se učíme, co od nás společnost vyžaduje, abychom se stali jejími úspěšnými členy. Rozeznáváme, co je dobré a špatné, jak se správně vyjadřovat, chovat nebo oblékat. Během života se pak v rámci „stejně“ kultury stáváme členy nejrůznějších podskupin (subkultur), vzniklých na základě našich společných zájmů, příslušnosti ke stejnému pohlaví nebo našeho sociálně-ekonomického postavení. Tyto podskupiny mívají svá vlastní vnitřní pravidla a zvyky, kterými se mnohdy odlišují od většinových kulturních norem, a kladou na nás jiné nároky.“³⁸

„Nemá dnes smysl žít pro kulturu, ale v kultuře – to si musí uvědomit škola, která je společenskou institucí do té míry, že musí dát vzniknout oboru, který by se vztahoval na vizuální fenomény, jak je současná kultura opravdu zná a společnost spontánně uznává. Kromě umění jsou to fotografie, reklama, časopisecké ilustrace, film, televize, seriálové obrázky. Sem je třeba se orientovat, aby se zamezilo masovému „vizuálnímu analfabetismu“. Rozhodujícími úkoly výuky jsou pak analýza a interpretace vizuálních nositelů informace. Cíle vyučování jsou v osvětlení podstaty nejen vizuální

³⁶ HOLÝ, L.: *Malý český člověk a skvělý český národ*, Slon, Praha 2010, str. 167

³⁷ ŠIŠKOVÁ, T.: *Výchova k toleranci a proti rasismu*, Portál, Praha 1998, str. 33

³⁸ ŠIŠKOVÁ, T.: *Výchova k toleranci a proti rasismu*, Portál, Praha 1998, str. 33

komunikace, ale také té společenské reality, která je masovými komunikačními prostředky vyjádřena.“³⁹

4.4 ZVYKY A TRADICE

„Zvyklostí je nejen projevem určité kultury, ale také obsahuje představu o správném uspořádání. Slavnostmi a zvyky, jež často souvisejí s náboženskými představami, je doprovázen celý cyklus roku a je jimi vyjadřován vztah člověka a přírody. Život a práce lidí v dobách, kdy naprostá většina z nich se zabývala zemědělstvím, byly přirozeně uloženy do rytmu přírody. V moderní převážně městské civilizaci tyto zvyky rychle zanikají a také ztrácejí průhlednost. Jejich studiem se zabývá folkloristika, etnografie, do jisté míry i religionistika. Znalost zvykosloví a péče o zvyky mají význam především proto, že pomáhají vytvářet uctivý poměr k přírodě. Souvislost rozpadu zvykosloví e ekologickými devastacemi, které doprovázejí přechod od zemědělské civilizace k městské je zřejmá. Zvykosloví a slavnosti však vedou také k úctě k lidské práci.“⁴⁰

³⁹ UŽDIL, J.: *Výtvarný projev a výchova*, Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1978, str. 47

⁴⁰ PÍŤHA, P. et al.: *Úvod do výchovy k občanství*, Orbis, 1992.

5. VÝTVARNÁ VÝCHOVA

Výtvarná výchova se realizuje ve dvou podobách, jako vyučující předmět ve škole a zájmová činnost ve volném čase dítěte. Na prvním stupni základní školy se setkáváme s všeobecnou výtvarnou výchovou, kterou žáci mají jako povinný předmět. Tento předmět, ale už jako zájmová činnost, se objevuje ve školních družinách, kam žáci docházejí a nebo jako kroužek v různých klubech či domech pro děti a mládež.

Výtvarné zájmové činnosti

- výtvarné osvojování skutečnosti, využití různých výtvarných technik (malba, kresba, grafické techniky, modelování, kombinované techniky);
- práce s výtvarnými prostředky spojená s experimentováním (hry s barvou, dekorativní práce, modelování a organizace prostoru, výtvarné práce v materiálu);
- poznávání a chápání výtvarného umění (návštěvy výstav, práce s literaturou o výtvarném umění);
- aplikace estetických a dalších požadavků na životní prostředí, kultura chování, stolování, kultura těla a oblékání.⁴¹

5.1 SPECIFIKA VÝTVARNÉ VÝCHOVY

Specifika výtvarné výchovy, jak jsou vyjádřena v kurikulárních dokumentech, spočívají zejména:

- v rozvíjení specifických vjemových a poznávacích předpokladů, tj. v rozvíjení vizuality
- ve schopnosti práce se specifickým znakem – vizuálně obrazným vyjádřením
- v aplikaci experimentálního zacházení se znakem (Pastorová, Vančát, 2004, s.135)⁴²

⁴¹ PÁVKOVÁ, J. et al.: *Pedagogika volného času: Teorie, praxe a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času*. 3. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2002, s. 96.

⁴² ŠOBAŇOVÁ, P.: *Škola muzejní pedagogiky 1*, 2007, str. 29.

5.2 DĚTSKÝ VÝTVARNÝ PROJEV

„Kreslím, protože mohu lépe než slovy vyjádřit, co si myslím a co cítím... Rád kreslím svůj fantastický svět. Dospělí by měli kreslit, protože se ze všedního života plného starostí přenesou do dětství, lépe nás pochopí... Je to fantastické, umět, ale i neumět, hlavně když chci a baví mě to... Rád zobrazuji různé věci a zvířata, abych je víc poznal... Mohu vyjádřit kresbou to, co jsem viděl a co si o tom myslím... Člověk může kresbou vyjádřit smutek i radost, připomenout si někoho blízkého... Kreslím, protože chci vědět, jak vidím svět.“⁴³

„Dětská kresba se mohla jako předmět vědeckého zájmu objevit až v druhé polovině 19. Století, kdy byla už pro její nástup půda náležitě připravena poznatky psychologie, týkajícími se rozvoje řeči, tvoření pojmů a představ, myšlení, hry aj.“⁴⁴

Období mladšího školního věku se vyznačuje přeměnami ve vnímání výtvarných projevů. Dítě si uvědomuje, jak vypadá člověk, proto se i jeho kresba lidské postavy začíná více podobat reálnému člověku. Kresby jsou více realistické. Děti se spíše opírají o paměť než o představivost.

„Dětská kresba není výraz nějaké úzce specifické potřeby prakticky jednat, ale je pevně svázána – jako jedna z typických činností – s celkem duševního života. Kognitivní moment (ve smyslu racionálním i senzorickým) je v ní integrován s momentem apriorní organizace obsahu a formy, takže to u laika budí zdání jakéhosi konfliktu vjemu (zejména jestliže ten chápeme ve smyslu elementové psychologie) a představy. Závislost kresby na zákonitostech vnímání je značná, ale není fatální – kreslením se urychluje a obohacuje vyvolávání představ, aktivizuje se latentní zkušenost a zpětně se tak ovlivňuje samo vnímání.“⁴⁵

Podle toho jak dítě kreslí, můžeme sledovat jeho vývoj. Jako první fáze by se dala nazvat fáze čmárání. „Ve věku od 1 ½ až 2 let objevuje dítě, že rytí nebo tlačení

⁴³ CIKÁNOVÁ, K. *Kreslete s námi*, Praha: Aventinum 1992, str. 7.

⁴⁴ UŽDIL, J.: *Výtvarný projev a výchova*, Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1978, str. 65.

⁴⁵ UŽDIL, J.: *Výtvarný projev a výchova*, Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1978, str. 91.

zanechává trvalé stopy. To je začátek kreslení. Fáze čmárání je specificky funkční stadium, které slouží rozvoji motoriky – pokračující diferenciaci umožňuje psací a kreslicí pohyby. Dítě kreslí to, k čemu má emocionální vztah. Formální stránka nebo obtížnost zobrazovaného předmětu mají přitom malý význam.⁴⁶

Další stadium se nazývá symbolické stadium. Zde se kresba člověka už opravdu více podobá lidské osobě. „Kombinují se různé základní prvky a dostávají teprve po dohotovení pojmenování, které je nejprve zcela libovolné. V tomto stadiu může dojít k fixování určitých schémat – dítě si vytváří pro určité předměty šablony. Tento mechanismus podporují často dospělí a ovlivňuje kreativní vývoj dítěte většinou negativně.“⁴⁷

Následující období, kterým se zabývám v této práci, je tzv. naivní realismus, který se objevuje mezi pátým až osmým rokem života dítěte. V tomto období dítě už hodně přemýšlí, nad tím co kreslí. Nekreslí už jenom obrázky, které vidí před sebou, ale naopak kreslí obrázky, které zná, objekty, které si pamatuje, že už je někde v minulosti vidělo. Zvládá lépe linie, které určují polohu, jako např. domeček v zahradě.

„Mnohé výtvarné práce dětí se vyznačují vysokou výtvarně-estetickou úrovní a působivostí. Právem si zaslouží obdiv, ale je však nemožné je ztotožňovat s uměleckou tvorbou. Proces tvorby dítěte a umělce – pracovní postup, přístup k tvorbě a jejich cíle – je v podstatě rozdílný, pramení v diametrálně jiných podmínkách. Přesto, když uměleckou výtvarnou tvorbu hodnotíme z hlediska jejího kulturně-společenského významu a v kontextu vývoje výtvarného umění, v dětských výtvarných projevech v první řadě sledujeme hodnoty výchovné, diagnostické, terapeutické.“⁴⁸

5.3 DĚTSKÁ HRA A JEJÍ DŮLEŽITOST

Pojem hra není stále jednoznačně vymezen a má několik definic. U dětí je to činnost, která je zaměřena na jakýkoliv objekt. Je dětmi vyhledávána, protože jim přináší

⁴⁶ FÜRST, M.: *Psychologie*, Votobia, Olomouc 1997, str. 158.

⁴⁷ FÜRST, M.: *Psychologie*, Votobia, Olomouc 1997, str. 159.

⁴⁸ BANÁŠ, J.: *Didaktika výtvarnej výchovy*, Slovenské pedagogické nakladateľstvo, Bratislava 1989, str. 83.

potěšení. Dítě si už od raného věku hraje s čímkoliv, ať už jsou to hračky, jiné děti, vlastní tělo, zvířata, rostliny a nejrůznější věci, které má okolo sebe. Tímto poznává svět okolo sebe, působí jim radost poznávání nových věcí a díky hře se učí. Postupem se zdokonalují v té činnosti, kterou dělají jako je například chození, běhání, skákání, plavání, jízda na kole, kreslení atd. Zvyšuje se jejich zájem o literaturu, učí se různé říkanky, pohádky apod. Prostřednictvím hry se postupně zdokonalují ve svých dovednostech a získávají poznatky ze svého okolí.

„Ve školním věku si už hraje střízlivý realista, nikoli bezhlavý fantasta. Jde mu o věrné napodobení skutečnosti.“⁴⁹

Velkým zájmem se pro ně stávají stolní hry, skupinové hry, sportovní hry. Mezi stolní hry patří dáma, mlýn, Člověče nezlob se, karetní hry. Skupinové hry jsou ze začátku jednoduché, je zde ještě problém s dodržováním pravidel.

„Při hře se člověk musí dostávat do styku s předměty a lidmi podobně nezávazným a lehkým způsobem. Musí dělat to, co si sám vybral, aniž by byl nucen provádět takovou činnost kvůli nějakým urgentním zájmům nebo mocné vášni; musí cítit, že se baví a je prost jakéhokoliv strachu či nadějí plynoucích ze závažných důsledků hry. Nezabývá se sociální a ekonomickou realitou nebo, jak se nejčastěji zdůrazňuje: *nepracuje*. Právě tento protiklad k práci dodává hře mnohé konotace. Jednou z nich je „pouhá zábava“, ať už je taková činnost namáhavá nebo ne.“⁵⁰

„Dětská hra začíná u vlastního těla a soustřeďuje se na něj. Tuto okolnost nazveme *autokosmickou hrou*. Začíná dříve, než si vůbec uvědomíme, že jde o hru, a to opakovaným prozkoumáváním smyslových vjemů, kinestetických vjemů, vokalizací atd. Dále si dítě hraje s dostupnými osobami a předměty.“⁵¹

„Estetické hry rozdělujeme do tří základních skupin:

- hry recepční,
- hry reprodukční,

⁴⁹ ŘÍČAN, P.: *Cesta životem*, Portál, s. r. o., Praha 2004, str.155.

⁵⁰ ERIKSON, H. E.: *Dětství a společnost*, Argo, Praha 2002, str. 194.

⁵¹ ERIKSON, H. E.: *Dětství a společnost*, Argo, Praha 2002, str. 201.

- hry tvořivé.⁵²

„Recepční hry spočívají ve vnímání, chápání a afektivním hodnocení uměleckých výtvorů určených dětem. Patří sem např. poslouchání písní, říkadel, pohádek, sledování televizních nebo divadelních představení, prohlížení obrázků apod. V reprodukčních hrách se děti pokoušejí o reprodukci různých uměleckých výtvorů, např. říkadel, veršů, her se zpěvem, předkreslených vzorů nebo modelů z tvárných materiálů. V tvořivých hrách se děti snaží o elementární ztvárnění rozmanitých výrazových prostředků; například experimentují se slovy, vytvářejí vlastní popěvky, improvizují při hře s loutkami, zobrazují své představy kreslením, malováním nebo modelováním.“⁵³

„Pro zdravý vývoj osobnosti je hra i ve školním věku nezbytná a mají pro ni být tvořeny podmínky. Formy hry školáka jsou sice podobné jako v období předchozím, ale její projevy jsou bohatší a diferencovanější. Nově se v ní také projevuje obecná tendence po přiblížení reálné skutečnosti a výrazněji se prosazuje snaha po dosažení úspěchu, zejména ve společenských hrách.“⁵⁴

5.3.1 HRY ZAMĚŘENÉ NA VÝTVARNÉ TVOŘENÍ

„Prvním výsledkem dětského styku s grafickým materiálem jsou beztvaré čáranice jako výraz hravého zaměstnání svalstva. Pak přijde okamžik, kdy čáranice nabude v myšlení dítěte na významu a stane se už – vedle toho, že je ještě výrazem svalové hry – výrazem něčeho míněného. Je „symbolem pro zamyšlenou (gemeint) barevnou skvrnu“. Tímto symbolem může dítě zpočátku chápat každý předmět (podobně jako zvuk podobný „da-da“ může v prvopočátcích lidské řeči označovat střídavě míč, matku, cokoli). Možnost pokroku je dána, jakmile dítě počíná vědomě rozlišovat směr čáry od té chvíle může rozlišit vísle od vodorovného (např. strom od zvířete), ale může i diferencovat uvnitř barevné skvrny. Zpočátku jde vždy o „podstatu rozlišování“ (směru), nikoli ještě o jemné diference tohoto rozlišování; pravý úhel představuje v tomto ohledu nejlepší možnost. Podnět, který vyšel ze zrakového dojmu (např. z pohledu na strom), je

⁵² MIŠURCOVÁ, V., SEVEROVÁ, M.: *Děti, hry a umění*, ISV, Praha 1997, str. 47.

⁵³ MIŠURCOVÁ, V., SEVEROVÁ, M.: *Děti, hry a umění*, ISV, Praha 1997, str. 47.

⁵⁴ LANGMEIER, J., LANGMEIER, M., KREJČÍŘOVÁ, D.: *Vývojová psychologie s úvodem do vývojové neurofyziologie*, H&H, Praha 1998, str. 141.

zpracován a posuzován z hlediska „rozlišování směrů“. Kresba stromu, která vznikne a na níž je větvení pravouhlé, je tedy jakýmsi symbolem pro všeobecně platný myšlenkový obsah, není žádným pohledem na strom, žádnou projekcí skutečných směrových linií na přírodním objektu. Předmět zobrazení se i nadále utváří s rostoucí schopností usuzovat, tedy jako produkt možnosti myšlení svého druhu, nikoli jako zobrazení předmětu daného o sobě.“⁵⁵

5.4 VÝTVARNÁ VÝCHOVA ZAMĚŘENÁ NA VNÍMÁNÍ NÁRODNÍ IDENTITY

Při výtvarné hře by se měl pedagog zaměřit i na kulturu, poznávání národa, společnosti a na sebepoznávání. Děti při této aktivitě získají více dovedností v oblasti týkající se občanství. Získávají úctu k vlastnímu národu, ale nejen k něčemu, ale i k jiným národům a etnikům. Rozvíjí se jejich respekt ke kulturním a různým odlišnostem lidí a také celkově jiných společenství. Utvářejí se jejich vědomosti o aktuálním dění v politice a v České republice. Naučí se přemýšlet o tom, kdo vlastně sami jsou, utváří si vlastní identitu a snaží se pochopit identitu jiných společností. Naučí se používat vlastní myšlenky k vyjadřování, ke komunikaci mezi ostatními vrstevníky a skupinami lidí. Dokážou si utvářet své vlastní názory a postoje ve společnosti a dokážou si je i samy obhájit. Rozvíjí se jim jejich sebepoznání a osobnost. Dále se vzdělávají v tradicích či kulturním a historickém dění.

5.4.1 HRY ZAMĚŘENÉ NA VNÍMÁNÍ NÁRODNÍ IDENTITY

Výtvarných her na vnímání národní identity je mnoho a mohou se různě obměňovat. Poznávat naši vlast Českou republiku, malování mapy republiky, dokreslování fotografií z dětství, vytvářet tradiční vánoční přáníčka nebo malování vajících.

Nyní se zde pokusím uvést příklady výtvarných her, které pomůžou si uvědomit národní identitu, zvyky a tradice a zemi ve které dítě žije.

⁵⁵ UŽDIL, J.: *Výtvarný projev a výchova*, Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1978, str. 34.

5.4.1.1 KDO JSEM?

Cílová skupina: 6. let a více

Využité výtvarné techniky: fotografování, malba na velkou plochu, grafika, pop art,

Pomůcky: fotoaparát, počítač, program na úpravu fotek, balící papír, tužka, temperové barvy, dataprojektor, štětec

Cíle hry:

- Děti se seznámí s technikou pop art.
- Děti získají nové znalosti.
- Děti si osvojí výtvarnou techniku malby.
- Děti se naučí spolupracovat ve skupinkách při obkreslování fotografie.
- Děti se naučí mezi sebou více komunikovat.

Při této hře se na začátku děti navzájem vyfotografují různé své vlastní portréty, kde si pak vyberou pro ně tu nejlepší fotografii a která se jim nejvíce líbí. Vychovatel pak s použitím počítače a programu na úpravu fotek změní fotografii na styl, který vypadá, že je fotografie nakreslená tužkou. Pak tuto fotografii pomocí dataprojektoru přehraje na zeď nebo na jinou velkou plochu. Zde pomocí svých kamarádů si žák obkreslí svou fotografii na balící papír. Ze začátku je na balícím papíru vidět jen takové ostrůvky, ale pomocí temperových barev, které si vyberou sami děti podle vlastního uznání, se z neznámých ostrůvku vylíhne krásný obraz vlastního já. Tak si sami děti vytvoří svůj vlastní obraz.

5.4.1.2 AUTOPORTRÉT

Cílová skupina: 6. let a více

Využité výtvarné techniky: modelování, malování

Pomůcky: rychle schnoucí hmota, hřebíky různých velikostí, temperové barvy, štětec, lesklý lak ve spreji

Cíle hry:

- Děti si lépe osvojí výtvarnou techniku modelování.
- Děti si více všímají tvaru hlavy, barvy očí či vlasů atd., získávají přehled jak

vypadá lidský obličej.

- Děti porovnávají vytvořené autoportréty se svou opravdovou podobou.
- Děti se zdokonalí v technice modelování

Pomocí rychleschnoucí hmoty si děti vymodelují hlavu a krk. Domodelují si oči, uši, pusinku, nos a tváře. Vlasy vytvoří pomocí hřebíků, které zapichují přímo do hmoty. Hmota se poté musí nechat minimálně tři dny vyschnout a poté se dětičky mohou pustit do malování obličeje temperovými barvami. Po zaschnutí barev se celá hlavu musí přestříkat lakem ve spreji. Při této hře se musí dbát na vysokou opatrnost při práci s hřebíky.

5.4.1.3 OTISKY NOŽIČEK A RUČIČEK

Cílová skupina: 6. let a více

Využité výtvarné techniky: modelování, grafika

Pomůcky: písek, mouka, voda, mísa, pečící papír

Cíle hry:

- Děti poznávají své tělo.
- Děti mezi sebou spolupracují, pomáhají si při obtiskování končetin.
- Děti mezi sebou komunikují.
- Děti získají památku na svůj věk, kdy tuto aktivitu dělaly.
- Děti se zdokonalí v technice modelování

Z písku a mouky v poměru 2:1 a přidáním vody smícháme těsto, konzistence jako normálního těsta třeba na buchty. Z těsta se vytvoří placka a dětičky do každé placky obtisknou svou dlaň a chodidlo. Po obtisknutí se placka vloží do trouby a nechá se upéct do podoby kdy bude tvrdá, trvá to cca 40 minut při teplotě 150 °C.

5.4.1.4 KRAJINA

Cílová skupina: 6. let a více

Využité výtvarné techniky: muchláž

Pomůcky: barevné krepové papíry, toaletní papír, ubrousky, lepidlo, čtvrtka velikosti A3

Cíle hry:

- Děti si osvojí techniku muchláže.
- Děti poznají přírodu v zemi, ve které žijí.
- Děti si zdokonalí jemnou motoriku.

Technikou muchláže budou děti vytvářet krajinu na čtvrtku velikosti A3. K tomu použijí různě barevné krepové papíry, můžou využít i toaletní papír nebo papírové ubrousky s různými motivy. Příroda v naší zemi dává místo pro fantazii a jaký obrázek vznikne je jen na představivosti dětí, zda vytvoří les, rybníky, řeky, pohoří atd. Plochu papíru děti natřou papírem a pak podle toho jak zmačkají krepový či jiný papír, přitiskují na čtvrtku. Pokračují stále, dokud nevznikne obraz, který chtěly znázornit. Před touto aktivitou si s dětmi povídáme o přírodě, zda chodí rádi a jestli chodí do přírody. Ukážeme si fotografie různých míst i chráněné krajinné oblasti a národní parky v naší zemi. Díky fantazie dětí a techniky muchláže vznikají zajímavé práce.

5.4.1.5 OBRÁZKY S POMOCÍ PODZIMNÍ PŘÍRODY

Cílová skupina: 6. let a více

Využité výtvarné techniky: lepení, malování

Pomůcky: listy a další materiály z přírody, čtvrtka velikosti A3, lepidlo

Cíle hry:

- Děti se zdokonalí v malování a lepení.

- Děti poznají přírodu a produkty, které se v ní dají nalézt.
- Děti mezi sebou komunikují.

Nejlépe při této aktivitě jít předtím na procházku podzimní přírodou, kde si děti samy nasbírají materiál pro tuto práci. Příroda je bohatá, takže mají na výběr z velkého množství. Pak si listy vylisujeme a dobře vysušíme. Musíme taky děti upozornit, že s materiálem, který už je suchý, mají manipulovat opatrně jinak se jim rozpadne. Proto je nejlepší když si ho dostatečně nasbírají i do zásoby. Samozřejmostí je, že sbírají listí a takové produkty, které už nejsou na stromech, netrháme kytičky atd. Dále z těchto materiálu podle své fantazie vytváří obrázek. Můžou použít i vodové barvy na dokončení. Na závěr si uděláme menší výstavu, kde si děti prohlíží i díla ostatních kamarádů.

5.4.1.6 VELIKONOČNÍ KYTIČKA

Cílová skupina: 6. let a více

Využité výtvarné techniky: malování, lepení, stříhání

Pomůcky: bílé čtvrtky velikosti A3 a A4, fixy, nůžky, lepidlo na papír, voskovky

Cíle hry:

- Děti se zlepší ve výtvarné technice malování.
- Děti se naučí vystříhovat, zlepšení motoriky.
- Děti se dozví více o tradičních velikonočních svátcích

Při této aktivitě navodíme atmosféru velikonoce. Povídáme si i tradičních velikonočních svátcích a co tento svátek znamená a jaké zvyky se při tomto svátku dodržují.

Děti si na čtvrtku A3 nakreslí voskovkami vázu nebo květináč. Dále si domalují nařezané proutky podle své fantazie (rovné, křivé, s lístečky, s kvítky) a pak ještě

domalují pozadí barvičkami, které se jim líbí. Nejlépe co nejvíce barevné, jelikož velikonoce jsou hodně barevné. Poté si děti na čtvrtku A4 nakreslí vajíčka různých velikostí. Vajíčka nazdobí krásně barevně fixami a pak je ze čtvrtky vystříhnou. Poté je naaranžují na předkreslené větvičky ve váze a přilepí je.

5.4.1.7 VÁNOČNÍ PŘÁNÍČKO

Cílová skupina: 6. let a více

Využité výtvarné techniky:

Pomůcky: bílá čtvrtka, barevné papíry, alobal, nůžky, lepidlo, stříbrný nebo zlatý fix, vata

Cíle hry:

- Děti při této aktivitě trénují motoriku při stříhání.
- Děti se více dozví o vánočních svátcích a jejich zvycích.

Při této výtvarné aktivitě se pokusíme navést atmosféru vánoc. Děti mohou přinést cukroví na ochutnání, zapálíme svíčku na adventním věnci. Vyprávíme si zvyky, které se při těchto svátcích dodržují.

Bílou čtvrtku děti použijí jako podklad a z barevného papíru si děti vystříhnou menší obdélník, který se nalepí doprostřed bílé čtvrtky. Z alobalu si můžou vystříhnout hvězdu, stromeček, kometu nebo jiný vánoční motiv. Takto vystříhnutý obrázek mohou nalepit na barevný papír. Z vaty udělají malé chomáčky jako vločky a s pomocí lepidla přilepují na vánoční přáníčko a ještě mohou dozdobit stříbrným nebo zlatým fixem.

ZÁVĚR

Vnímat národní identitu má určitě velký vliv na život jako takový. Skrze výtvarné umění si tak svůj národ děti můžou lépe osvojit. Začínají vnímat, v jaké společnosti žijí a hlavně si začnou uvědomovat, kdo vlastně jsou. Výtvarná hra mimo jiné v dětech vzbuzuje odreagování a zábavu v jednom, mají svobodu projevu a dokážou se vyjádřit při malbě a kreslení co vlastně cítí. V období mladšího školního věku se teprve začíná utvářet osobnost, a proto je toto období vhodné na to ukázat dětem, kde žijí a kdo jsou. Při výtvarné výchově se rozvíjí sebeuvědomění a též podporuje i sebevyjádření. Při výtvarných hrách mezi sebou komunikují, a proto se zdokonaluje proces spolupráce mezi sebou.

Velice se těším, až budu mít možnost vyzkoušet u dětí, jak se dá spojit výtvarná výchova s poznáváním vlastního já a poznáváním vlasti ve které žijí.

Na základě této bakalářské práce bych se v budoucnu chtěla věnovat rozvinutí tohoto tématu i v diplomové práci, kde bych se chtěla věnovat podrobnějšímu zkoumání i v praxi.

Mezi stěžejní autory ve které se ve své bakalářské práci opírám patří J. Uždil, J. Pávková, B. Hájek, B.Hofbauer, J. Průcha, P. Říčan, J. Banaš a další.

Seznam použitých zdrojů

Monografie

BANAŠ, J.: *Didaktika výtvarnej výchovy*, Slovenské pedagogické nakladateľstvo, Bratislava 1989, ISBN 80-08-00013-9.

CIKÁNOVÁ, K. *Kreslete s námi*, Praha: Aventinum 1992, ISBN 80-85277-79-4.

ERIKSON, H. E.: *Dětství a společnost*, Argo, Praha 2002, ISBN 80-7203-380-8.

FÜRST, M.: *Psychologie*, Votobia, Olomouc 1997, ISBN 80-7198-199-0.

HOLÝ, L.: *Malý český člověk a velký český národ*, Slon, Praha 2001, ISBN 80-85850-97-4.

HOLÝ, L.: *Malý český člověk a skvělý český národ*, Slon, Praha 2010, ISBN 978-80-7419-018-6.

KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V.: *Člověk, prostředí, výchova*, Paido, Brno 2001, ISBN 80-7315-004-2.

LANGMEIER, J., LANGMEIER, M., KREJČÍŘOVÁ, D.: *Vývojová psychologie s úvodem do vývojové neurofyzologie*, H&H, Praha 1998, ISBN 80-86022-37-4.

MIŠURCOVÁ, V., SEVEROVÁ, M.: *Děti, hry a umění*, ISV, Praha 1997, ISBN 80-85866-18-8.

NAKONEČNÝ, M.: *Obecná psychologie*, Jihočeská univerzita, České Budějovice 2006, ISBN 80-7040-922-3.

PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J.: *Pedagogický slovník*, Portál, Praha 1998, ISBN 80-7178-252-1.

PRŮCHA, J.: *Moderní pedagogika*. Portál, Praha, 2002, ISBN 80-7367-047-X.

PRŮCHA, J.: *Přehled pedagogiky*, Portál, Praha 2006, ISBN 80-7178-944-5.

ŘÍČAN, P.: *Cesta životem*, Portál, s. r. o., Praha 2004, ISBN 80-7367-124-7.

ŠÍŠKOVÁ, T.: *Výchova k toleranci a proti rasismu*, Portál, Praha 1998, ISBN 80-7178-285-8.

ŠOBAŇOVÁ, P.: *Škola muzejní pedagogiky 1*, 2007

UŽDIL, J.: *Výtvarný projev a výchova*, Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1978.

Internetové zdroje

KAPLÁNEK, M. *Základy pedagogiky volného času*. České Budějovice, 2009. Skriptum k předmětu. Dostupné na WWW: <<http://www.tf.jcu.cz/katedry/kpd/vyuka/kaplanek>>.

Výtvarné techniky, ruční práce, decoupage, hedvábí [online]. Praha:© 2010, Dostupné na WWW: <<http://www.vytvarnetechniky.cz/>>.

Abstrakt

MACHÁLKOVÁ, M. *Výchova k hlubšímu vnímání národní identity prostřednictvím výtvarné hry (mladší školní věk)*. České Budějovice 2012. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky. Vedoucí práce Mgr. Irena Kovářová.

Klíčová slova: výchova, volný čas, národ, národní identita, vnímání, výtvarná hra, mladší školní věk

Ústředním tématem práce je národní identita v rámci výtvarné výchovy. Nejdříve se tedy zabývá definováním pojmů výchova, vnímání, mladší školní věk, samozřejmě také vymezením národní identity a s ní souvisejícími termíny identity, zvyků, tradice, kultura a společnost.

Práce se snaží názorně popsat poznání svého národa právě prostřednictvím výtvarné hry a uvádí pak názorné příklady pro práci s dětmi během školní výuky i mimo ni.

Bakalářská práce slouží spíše k upozornění na danou problematiku a dává tak možnost dalšího zkoumání tématu národní identity vyučované v hodinách výtvarné výchovy.

Abstract

The central theme of this thesis is national identity in art education. First of all deals with a definition of terms education, perception, school age, and of course the definitions of national identity and its related terms of identity, habits, traditions, culture and society.

The thesis describe the knowledge about our nation through art education and provides illustrative examples for working with children during the school day.

This bachelor thesis serves ether to highlight the issue and oves the possibility of further exploring the theme of national identity in art education.